

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ**

**ЗРОСТАЮЧА ОСОБИСТІТЬ
У СМИСЛОЦІННІСНИХ ОБРИСАХ**

МАТЕРІАЛИ

*Міжнародної науково-практичної конференції
15 грудня 2020 року*

Івано-Франківськ
«НАІР»
2020

УДК 371.4:001.76
ББК 74.200
3-90

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту проблем виховання НАПН України
(протокол № 12 від 24 грудня 2020 року)*

Рецензенти:

*Гавриш Н.В., доктор педагогічних наук, професор
Канішевська Л.В., доктор педагогічних наук, професор
Федорченко Т.Є., доктор педагогічних наук, професор*

Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 15 грудня 2020 р.). Івано-Франківськ: «НАІР», 2020. 288 с.

ISBN 978-617-8011-08-6

У збірник увійшли матеріали учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Зростаюча особистість у смислоціннісних обрисах», в яких представлені теоретико-практичні досягнення та наукові розвідки вітчизняних та зарубіжних науковців, керівників експериментальних майданчиків, аспірантів та докторантів, здійснені у галузі теорії і методики виховання, соціальної роботи та дошкільної педагогіки.

Статті подано в авторській редакції (збережено стилістику, орфографію та мову). Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, посилань на джерела тощо.

УДК 371.4:001.76
ББК 74.200

ISBN 978-617-8011-08-6

© ІПВ НАПН України, 2020 р.

АНАЛІЗ УМОВ ФОРМУВАННЯ СИНДРОМУ ГОСПІТАЛІЗМУ У ДІТЕЙ В ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті дано визначення сутності госпіталізму у психолого-педагогічній літературі та розкрито умови формування даного синдрому у дитячому віці. Важливість вивчення умов формування госпіталізму пов'язана із його негативним впливом на стан здоров'я, фізичний і психічний розвиток, мовлення і поведінку дітей. Знання цих умов спрямовують до реалізації профілактичної роботи з превенції госпіталізму, створення сприятливого, емоційно насиченого простору для забезпечення потреб дітей.

Ключові слова: госпіталізм, депривація, діти, профілактика, сім'я, умови, формування.

Найвагомішим завданням соціального інституту сім'ї і сучасної системи дошкільної освіти є забезпечення сприятливих умов для всебічного розвитку дитини, її освіти і виховання, становлення особистості, зростання в турботливій і доброзичливій атмосфері. Однак за несприятливих обставин, що гальмують розвиток дітей, не задовольняють їх потреб у любові і прийнятті, емоційному зв'язку із найближчими людьми, формуються негативні психічні і фізичні стани, що супроводжуються затримкою психічного розвитку, повільним інтелектуальним, руховим та емоційно-поведінковим становленням. Серед умов, що негативно впливають на розвиток дитини, є вимушене тривале перебування на лікуванні у різних медичних закладах у відриві з матір'ю, втрата емоційного зв'язку з найближчими для дитини людьми, незадоволення її основних потреб у догляді, прийнятті, любові, що призводить до формування синдрому госпіталізму.

Госпіталізм у психолого-педагогічній літературі визначається як стан ізоляції дитини від матері, від емоційних контактів і, як правило, сенсорно-перцептивних вражень (Н. Дмитріюк, Б. Карвасарський, Й. Лангмейер і З. Матейчек, В. Менделевич, Р. Шпіц та ін.). Пережитий у ранньому дитинстві синдром госпіталізму негативно відображається на темпах психічного розвитку (виникає затримка психічного розвитку), гальмує мовленнєвий розвиток, ускладнює когнітивні емоції і поведінку.

Особливо синдром госпіталізму помітний у сиріт, позбавлених

батьківського піклування, які проживають у дитячих будинках; у дітей, які за станом здоров'я тривалий час перебувають у медичних закладах без присутності батьків чи осіб, які їх замінюють. Госпіталізм може бути прихованим, коли дитина виховується в сім'ї, але не отримує належної турботи і догляду; коли втрачений емоційний зв'язок із матір'ю, а потреби дитини з різних причин не задовольняються.

Проблема госпіталізму розглядається у науковому психолого-педагогічному просторі (Н. Дмитріюк, Й. Лангмейер і З. Матейчик, А. Прихожан і Н. Толстих та ін.) у зв'язку з депривацією, що розглядається як різні порушення у формуванні психіки внаслідок тривалого блокування значущих потреб дитини у спілкуванні, емоційній підтримці, безпеці, повазі тощо.

Соціальні педагоги Г. Бевз, Т. Бондаренко, Т. Журавель, Н. Комарова, Ж. Петрочко приділяли увагу вивченню проблем дітей, які розлучаються із біологічними родинами та влаштовуються в сімейні форми виховання чи в будинки-інтернати. За даними їх досліджень, ці діти переживають депривацію через втрату емоційних зв'язків з батьками, із родиною в цілому, позбавлені затишку й захищеності, відчують несприятливий вплив середовища. Одним із проявів депривації вони називають синдром госпіталізму.

Мета статті – проаналізувати умови формування синдрому госпіталізму у дітей в психолого-педагогічній літературі.

Насамперед, зазначимо, що єдиного затвердженого визначення госпіталізму не існує. Науковці, маючи різне його розуміння, погоджуються в тому, що вирішальний вплив на виникнення цього синдрому здійснює розлучення із матір'ю або особою, яка її замінює, що відбувається в ранньому віці дитини. Термін «госпіталізм» (введений Р. Шпіцем у 1945 р.) застосовується до дітей до півтора років життя і відображає хворобливий психічний стан, що виявляється в прогресуючому зниженні коефіцієнта розвитку до рівня маразму і смерті [7].

У медико-психологічній літературі (Б. Карвасарський, В. Менделевич та ін.) госпіталізм розглядається як синдром, що розвивається у дітей, які знаходяться в лікарні і розлучені з матерями або позбавлені домашнього оточення протягом тривалого часу. Такі діти мляві, недостатньо активні, виснажені і бліді, вони погано їдять і сплять, виглядають нещасними. Однак цей синдром можна подолати, якщо дитина повертається до матері або особи, яка її замінює. Симптоми госпіталізму зникають через 2-3 тижні після відновлення втраченого емоційного зв'язку з близькими людьми [3; 5].

Основною умовою формування синдрому госпіталізму є погана турбота про дитину, нехтування її основними потребами, аж до ворожих дій у ставленні до неї. Крім неблагополучної обстановки в сім'ї (емоційна глухота, зайнятість батьків, байдужість, завищені вимоги до дитини), до умов виникнення і формування госпіталізму в дітей Н. Дмитріюк також відносить такі, як: розлука з матір'ю і з родиною; дефекти фізичного і психічного розвитку дитини, що потребують тривалого лікування у медичних закладах у відриві від близьких людей; проживання в дитячому будинку [2, с. 130].

За ствердженням дослідниці О. Бобак [1], соціалізаційний вплив сім'ї на дітей у різні періоди їхнього дитинства не є рівнозначним. Особливо значущим для становлення особистості є вплив батьків у період раннього і дошкільного дитинства. Сім'я здійснює соціалізаційний вплив на дитину через емоційні контакти між членами родини, їхні настрої, афекти, прояви любові один до одного. Також на дитину впливають соціальна поведінка і взаємодія батьків, стосунки батьків у міжособистісному спілкуванні, прояви оцінного ставлення до дитини. Через відсутність соціального досвіду дитяча сприйнятливність до впливів сім'ї, що уособлює соціальне середовище, – найтриваліша і найміцніша. Однак втрата емоційного зв'язку з найдорожчою людиною – мамою, неможливість реалізувати свої потреби у любові і захисті, призводять до виникнення депривації у дітей раннього і дошкільного віку. Яскравим прикладом порушення розвитку дитини внаслідок відлучення її від матері є

госпіталізм. О. Рогожина уточнює, що у випадку позбавлення батьківської опіки, коли діти передаються до будинку дитини, високою є ймовірність виникнення у них синдрому госпіталізму (який, проте, розвивається не у всіх, що пов'язано з «внутрішніми» особливостями) [6, с. 10].

У розвитку синдрому госпіталізму Й. Лангмейер і З. Матейчик [4] вважають важливими внутрішні умови депривації, а саме: вік, в якому дитина відчуває деприваційний вплив (діти раннього віку найбільш сензитивні до депривації); конституціональні особливості (вроджені характеристики темпераменту – рівень активності, інтенсивність реакцій; регулярність або нерегулярність адаптаційних біоритмів); генетична схильність до психічних або соматичних захворювань, які провокуються в умовах депривації; наявність мінімальної дисфункції мозку перинатального генезу, що викликає додаткові «внутрішні» деприваційні впливи через перцептивні та рухові розлади.

Відсутність психологічної допомоги дітям із синдромом госпіталізму знижує якість їх життя, перешкоджає подальшій успішній соціалізації в суспільстві, гальмує особистісний розвиток. Саме тому важливим шляхом вирішення даної проблеми є профілактика виникнення синдрому госпіталізму у дітей. Водночас Н. Дмитріюк зазначає, що успішність превентивних корекційно-педагогічних заходів може бути забезпечена шляхом створення умов для особистісного та інтелектуального розвитку кожної дитини. При проведенні превентивної роботи варто пам'ятати, що наслідки госпіталізму не є незворотними, його вдається запобігти при правильному кадровому оснащенні дитячих і медичних закладів, при індивідуальному підході до дітей [2, с. 130].

Погоджуємося із твердженням Й. Лангмейера і З. Матейчек [4] про надзвичайну важливість розробки заходів попередження та профілактики синдрому госпіталізму у дітей, що включає виявлення важливих психологічних особливостей дитини, які спричинюють певні відхилення в інтелектуальному чи особистісному розвитку, створення умов для превенції та компенсації негативного впливу госпіталізму на неї. За даними зазначених науковців, для

повноцінного розвитку дітей та створення умов для профілактики госпіталізму маленьких пацієнтів необхідні: сприятливі умови для навчання і набуття різних навичок діяльності; соціальні контакти з матір'ю та іншими дорослими, що забезпечують формування особистості; багатоманітні стимули різної модальності (зорові, слухові); можливість засвоєння ними соціальних ролей, залучення до суспільних цілей і цінностей.

Таким чином, синдром госпіталізму визначаємо як погіршення стану здоров'я і порушення розвитку внаслідок відділення дитини від матері або осіб, які її замінюють, і не задоволення основних потреб у догляді, турботі, спілкуванні, цілеспрямованому розвитку. Умовами формування синдрому госпіталізму є неблагополучна обстановка в сім'ї (погана турбота про дитину, нехтування її основними потребами), дефекти фізичного і психічного розвитку дитини, що потребують тривалого лікування у медичних закладах у відриві від близьких людей; складні обставини позбавлення батьківського піклування і постійне проживання в дитячому будинку. Негативні наслідки пережитого в ранньому дитинстві госпіталізму вимагають особливих умов профілактичної роботи для їх попередження.

Література

1. Бобак О. Б. Педагогічні засади соціалізації дітей дошкільного віку в сім'ї у II-й половині XX століття: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Дрогобич, 2015. 20 с.
2. Дмитріюк Н. С. Науково-практичний аспект проблеми депривованої особистості. *Актуальні проблеми психології*. Київ, 2015. Т. 1. Вип. 42. С. 128–133.
3. Карвасарский Б. Д. Клиническая психология: Учебник для вузов. 4-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 553 с.
4. Лангмейер Й., Матейчек З. Психическая депривация в детском возрасте. Прага : Мед. изд-во «Авиценум», 2004. 334 с.
5. Менделевич В. Д., Соловьева С. Л. Неврология и психосоматическая медицина. Москва : МЕДпресс–информ, 2002. 607 с.
6. Рогожина О. А. Психологическая коррекция конституционально-типологической недостаточности у подростков, воспитывающихся без семьи : автореф. дисс. ... канд. психол. наук: 19.00.01. Ставрополь, 2004. 24 с.
7. Шпиц Р. А., Коблинер В. Г. Первый год жизни : Психоаналитическое исследование нормального и отклоняющегося развития объектных отношений. Москва: Академический проект, 2006. 352 с.